

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

**ВИХОВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У
ПОЛТАВСЬКОМУ МОЛОДІЖНОМУ ПРОЕКТІ «ШКОЛА МІСЦЕВОГО І
СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ «ЛІДЕР МАЙБУТНЬОГО»**

Кращенко Ю. П. *Виховання лідерських якостей майбутніх учителів у Полтавському молодіжному проекті «Школа місцевого і студентського самоврядування «Лідер майбутнього».*

Розкрито сутність та функції Полтавського молодіжного проекту «Школа місцевого і студентського самоврядування «Лідер майбутнього». Уточнено ознаки соціальних проектів, котрі виконують слухачі Школи. Доведено ефективність Школи у вихованні лідерських якостей майбутніх вчителів. Відстеження позитивної динаміки показників стану студентського самоврядування Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка підтверджує результативність Школи.

Ключові слова: лідерські якості, студентське самоврядування, місцеве самоврядування, орган студентського самоврядування.

Кращенко Ю. П. *Воспитание лидерских качеств будущих учителей в Полтавском молодежном проекте «Школа местного и студенческого самоуправления «Лидер будущего».*

Раскрыта сущность и функции Полтавского молодежного проекта «Школа местного и студенческого самоуправления «Лидер будущего». Уточнены признаки социальных проектов, которые выполняют слушатели Школы. Доказана эффективность Школы у воспитании лидерских качеств будущих учителей. Отслеживание положительной динамики показателей состояния студенческого самоуправления Полтавского национального педагогического университета имени В. Г. Короленко подтверждает результативность Школы.

Ключевые слова: лидерские качества, студенческое самоуправление, местное самоуправление, орган студенческого самоуправления.

Krashenko Y. P.

Key words:

Студентська молодь — майбутнє територіальної громади, країни, нації. Виховання відповідальних педагогів-лідерів нової генерації — першочергове завдання з огляду на сучасні соціально-політичні та економічні трансформації українського соціуму. Актуалізувалась необхідність цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів до діяльності в матриці європейських демократичних стандартів, котрі перебувають у нашій країні ще в стадії становлення.

Процес виховання лідерських якостей надзвичайно складний. Щоб стати справжнім педагогом-лідером, окрім знань необхідні також лідерські якості та навички. Процес формування лідера — це комплексна програма розвитку особистості майбутнього вчителя, котрий здатен повести за собою учнів, батьків, інших учителів, узяти відповідальність за прийняття рішень.

У педагогічній теорії та практиці накопичений позитивний досвід педагогічного стимулювання лідерства: А. С. Макаренко («система перспективних ліній» [1]), В. О. Сухомлинський (методи виховання почуття відповідальності [2]), І. П. Іванов (колективна творча справа [3]).

Широко апробовані та теоретично обґрунтовані такі форми психолого-педагогічної підготовки студентського активу і його лідерів, як літні збори, профільні табори активу, школи активу тощо. Водночас, позитивно оцінюючи їх в цілому, слід указати на наступні суттєві недоліки: підготовка активу розглядалась як своєрідний «тренінг» студентів для зайняття офіційних «посад»; була відсутня єдина система психолого-педагогічної підготовки лідерів; форми і методи підготовки студентів-лідерів в основному копіювали навчальний процес (лекції, семінари).

Мета нашого дослідження полягає у перевірці ефективності виховання лідерських якостей майбутніх учителів у рамках Полтавського молодіжного проекту «Школа місцевого і студентського самоврядування «Лідер майбутнього».

Однією з головних засад демократичного суспільства є наявність та ефективне функціонування громадського самоврядування. Стаття 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає місцеве самоврядування як гарантоване державою право та реальна здатність

територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста — самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. О. Кін зазначає, що завдяки самоврядуванню можна створити певну життєздатну систему, яка могла б працювати на майбутнє суспільство, стала б «центром кристалізації» позитивної перспективи майбутнього, розвитку суспільно активної особистості та створення відповідних механізмів для її продуктивної екстраполяції в соціум [4, с. 106].

Студентське самоврядування — це процес реальної участі осіб, які навчаються, в управлінні та керівництві діяльністю свого колективу у взаємодії зі всіма органами управління вищим навчальним закладом, провідний фактор активізації навчальної діяльності, виховання лідерських та організаторських якостей, соціальної активності, громадської відповідальності та свідомості, гармонійного розвитку майбутнього фахівця, основа розширення демократизму та підвищення ролі вищої школи як соціальної системи. Студентське самоврядування не лише репрезентує студентську громаду свого вищого навчального закладу, а й покликане ефективно діяти у багатовекторному форматі: від захисту прав студентів до раціональної організації їхнього дозвілля.

Переконані, що студентське самоврядування можна сміливо назвати однією з перших сходинок до громадянського суспільства, коли громада обирає своїх лідерів та вчиться контролювати їхні дії.

Виходячи з необхідності навчання нової генерації лідерів місцевого і студентського самоврядування, виховання лідерських якостей майбутніх учителів за ініціативою студентських самоврядних організацій Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (далі — ПНПУ імені В. Г. Короленка), Української медичної стоматологічної академії, Полтавського університету економіки і торгівлі, Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка спільно управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту виконавчого комітету Полтавської міської ради розроблено молодіжний проект «Полтавська школа місцевого і студентського

самоврядування «Лідер майбутнього» (далі — Школа).

Створюючи Школу, ми виходили з того, що вона має виконувати наступні функції:

— *діагностичну* (визначення схильностей та здібностей майбутніх педагогів, виявлення їх рівня підготовленості до реалізації лідерських якостей та індивідуально-психологічних особливостей — з метою забезпечення дієвості процесу навчання і виховання);

— *компенсаторну* (ліквідація прогалин у знаннях з лідерства, студентського та місцевого самоврядування тощо);

— *адаптивну* (навчання самоосвіті, основам самоменеджменту, уміння створювати проекти — з метою орієнтації на практичну діяльність в органах студентського самоврядування);

— *пізнавальну* (задоволення інформаційних та інтелектуальних потреб особистості);

— *прогностичну* (розкриття творчого потенціалу майбутніх педагогів, їх готовності до соціально-значущої діяльності).

Інноваційність Школи полягає у наданні можливостей для творчого, наукового, громадського і особистісного розвитку майбутніх учителів, можливостей їх самореалізації та самоідентифікації. Це ключовий базис особистісного розвитку педагога-лідера.

Положення про Школу затверджене рішенням 46-ї сесії 5-го скликання Полтавської міської ради наприкінці 2009 року. Міська влада Полтави підтримала ідею Школи — семінари і тренінги з лідерства, роботи в команді, діяльності місцевого та студентського самоврядування, діловодства, конфлікт-менеджменту, проектної діяльності, фандрайзингу тощо. Мета Школи: виховати лідерські якості майбутніх педагогів, надати знання, сформувати уміння та навички, необхідні в діяльності лідеру студентського самоврядування [5].

Школа — це комплекс заходів, які спрямовані на виховання та навчання педагогів-лідерів нової генерації, залучення молоді до активної участі у культурному, громадському та духовному житті міста, ознайомлення її з

діяльністю органів виконавчої влади, місцевого та студентського самоврядування, створення сприятливих умов для подальшої реалізації управлінських здібностей молоді. Школа у своїй діяльності керується Конституцією України, Законами України, постановами Кабінету Міністрів України, рішеннями Полтавської міської ради та її виконавчого комітету, розпорядженнями міського голови.

Головним завданням Школи є:

- виховання лідерських якостей майбутніх учителів;
- навчання та практичне стажування молоді з метою ознайомлення з основами діяльності органів місцевого та студентського самоврядування;
- ознайомлення молоді з найактуальнішими проблемами міста, над вирішенням яких працюють структурні підрозділи міськвиконкому та депутатський корпус Полтавської міської ради;
- залучення молодих осіб до участі в реалізації державної молодіжної політики на місцевому рівні;
- розробка та впровадження інноваційних методів, технологій та форм роботи з різними категоріями молоді;
- планування і організація діяльності громадського об'єднання, органу студентського самоврядування;
- формування команди: пошук однодумців, формування цілей та завдань діяльності організацій, розподіл функцій та повноважень;
- вивчення основ PR стратегії.

Науковий консультант Школи доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної майстерності та менеджменту, декан природничого факультету ПНПУ імені В. Г. Короленка, заслужений працівник освіти України М. В. Гриньова.

Оргкомітет Школи розробив анкету конкурсного відбору слухачів серед студентів вищих навчальних закладів та старшокласників шкіл м. Полтава. У ній респондентам запропоновано відповісти на кілька відкритих запитань: «Чи брали Ви участь у діяльності студентського (учнівського) самоврядування, громадських організаціях. Якщо так, то яких? Яку роль і функції виконували?», «Ваше життєве

кредо? Які у Вас захоплення?», «Чи потрібні лідерські якості вчителю?», «Якими, на Вашу думку, якостями має володіти сучасний лідер, державний діяч?», «Як ви розумієте поняття «відповідальне лідерство»?», «Ваші очікування від навчання в Школі?». У 2010 році 154 заповнених анкет відібрано 70 осіб для навчання в Школі, у 2011 році — з 138 відібрано 85. Аналіз результатів анкетування молоді потребує окремого аналізу та стане предметом нашої наступної розвідки.

Навчання проходить в позаурочний час з жовтня по червень. Повний курс складається з двох етапів теоретичного та практичного етапів. Теоретичний етап Школи містить лекції, семінари та тренінги. Їх тематика структурована за модулями:

Модуль 1. Сучасні теорії лідерства. Стили лідерства. Робота в команді. Тимбілдинг. Конфлікт-менеджмент.

Модуль 2. Історія становлення та розвитку студентського самоврядування. Молодіжне самоврядування у педагогічній спадщині А. С. Макаренка. Принципи, завдання, функції та організаційні форми сучасного студентського самоврядування.

Модуль 3. Державне управління, місцеве самоврядування. Діловодство. Законодавча база функціонування студентського самоврядування. Співпраця з владними інституціями.

Модуль 4. Проектна діяльність студентського самоврядування. Фандрейзинг.

Модуль 5. Інформаційно-комунікаційні технології у діяльності студентського самоврядування. PR-технології. Взаємодія із засобами масової комунікації.

Модуль 6. Культурно-дозвіллеві та спортивно-масові проекти студентського самоврядування. Креатив.

Модуль 7. Захист прав студентів. Створення молодіжної громадської організації на базі органу студентського самоврядування.

Модуль 8. Організація та участь у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Лідерство та студентське самоврядування у фаховій підготовці майбутніх спеціалістів».

Особливий акцент у теоретичному блоці Школи робиться на проведення

якісних тренінгів. Тренерський супровід Школи забезпечує ряд громадських організацій, зокрема Національний студентський союз, Благодійна асоціація «Світло надії», Полтавський обласний комітет молодіжних громадських організацій та органи студентського самоврядування ПНПУ імені В. Г. Короленка, Тернопільського національного педагогічного університету імені В. П. Гнатюка, Луганського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

Практичний етап — стажування у структурних підрозділах виконавчого комітету Полтавської міської ради, співпраця з депутатами на округах, організація та участь у реалізації міських молодіжних проєктів, культурно-масових заходів, тематичних ток-шоу, круглих столів, молодіжних конференцій, тощо. Зокрема, в рамках другого етапу роботи Школи спільно з Національним студентським союзом проведено три всеукраїнських студентських науково-практичних конференцій з лідерської тематики («Виховання особистісних якостей майбутніх фахівців у системі студентського самоврядування» (Полтава, 2009), «Теорія і практика виховання лідерських якостей особистості у системі студентських самоврядних організацій» (Полтава, 2010), «Лідерство та студентське самоврядування у фаховій підготовці майбутніх спеціалістів» (Алчевськ, 2011).

Стажування слухачів Школи в структурних підрозділах виконавчого комітету Полтавської міської ради проводиться протягом місяця після закінчення теоретичного етапу навчання. Тривалість та програма стажування визначається за узгодженням керівника відповідного підрозділу зі слухачем, але не може бути меншою ніж 40 годин. Складається індивідуальний план стажування, який погоджується із керівником відповідного підрозділу. Після закінчення терміну стажування слухачі звітують про виконання індивідуального плану.

Слухачі Школи відвідали Верховну Раду України та побували на засіданні комітету з питань молодіжної політики. Позналилися з народними депутатами України, обмінялися думками з актуальних молодіжних та освітніх питань.

Практичний етап навчання у Школі закінчується двохденною діловою грою. Слухачі діляться на команди та пишуть соціальні проєкти, для реалізації яких

залучають кошти. Відповідні структури ділової гри «Місцеве самоврядування», «Бізнес» та «Фонд» виступають донорами. Переможцем вважається той проект, котрий ці структури профінансували повністю. У 2010 році I місце зайняв соціальний проект «Залучення населення до очистки рекреаційних зон берегів річки Ворскла», у 2011 році — «Полтавська школа молоді сім'ї». Дані проекти реалізуються їх авторами — слухачами Школи спільно з управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту виконавчого комітету Полтавської міської ради.

Дидактична і виховна мета створення таких соціальних проектів у Школі полягає в формуванні активної життєвої позиції, вихованні лідерських якостей, розвитку уміння працювати в команді. Сутність соціального проектування полягає в конструюванні бажаних станів майбутнього. Мета проектів у Школі — зміна соціального середовища, здійснення інновацій, свідомої діяльності з конструювання нового та впровадження в життя [6]. У ході реалізації соціально значущих проектів основний акцент переноситься на становлення у майбутнього вчителя «вийти» за рамки неперервного потоку повсякденної практики; побачити, усвідомити та оцінити різноманітні проблеми, конструктивно їх вирішувати у відповідності зі своїми ціннісними орієнтаціями. В цьому в випадку студентське самоврядування набуває соціально-практичний характер, обумовлений необхідністю свідомого, відповідального відношення ставлення студентів до можливостей своєї професійної та культурно-моральної самореалізації та участі в управлінні справами свого вищого навчального закладу.

Соціальні проекти в Школі мають такі ознаки:

— *цілеспрямованість* (ціль повинна бути реалістичною, її результат повинен розвиватися самостійно та породжувати нові види діяльності);

— *цілісність* (системність проекту та взаємозв'язок його елементів; реалізація проектного циклу: задум — планування і оформлення — реалізація — завершення і аналіз);

— *обмеженість в часі* (поетапна реалізація проекту та підрахунок строків досягнення результату);

— *інноваційність* (проект може бути новим для даної сфери чи регіону,

певної організації чи новим взагалі, тобто унікальним);

— *комунікативність* (адресність проекту, спрямування на певну цільову категорію);

— *адаптивність до зовнішніх умов* (необхідність урахування соціальної зрілості цільової аудиторії, інформаційний простір, затребуваність нових ідей, форм і методів роботи).

Алгоритм реалізації проекту в Школі включає в себе: прояв ініціативи — створення творчого колективу (команди) — пошук матеріально-технічних ресурсів — реалізація проекту — підведення підсумків — післядія. Тобто, майбутні учителі самостійно вирішують весь цикл лідерських та організаційних питань «ціль — процес — результат». Відповідно, вони виконують діяльність, яка повною мірою моделює педагогічну (аналіз ситуації, постановка цілі, вибір засобів досягнення цілі, організація процесів взаємодії і взаємовідносин людей, виконання оцінювальних дій).

У процесі створення та реалізації проекту визначається стиль стосунків, котрі складаються у групі, морально-психологічний клімат, у якому відбувається життєдіяльність слухачів Школи. При розробці ідеї, з'являються виконавці, організатори, натхненники і т.д.; конструювання ситуацій виховує лідерські якості майбутніх учителів та сприяє максимальній реалізації лідерського потенціалу та організаційних умінь.

Після написання соціальних проектів у діловій грі та стажування слухачі Школи отримують відповідний сертифікат за підписом Полтавського міського голови. Найкращі випускники Школи зараховуються до кадрового резерву виконавчого комітету Полтавської міської ради.

У 2010 році Школу закінчило 46 майбутніх педагогів, у 2011 році — 53. Школа є своєрідним «соціальним ліфтом», оскільки 15 студентів призначені помічниками-консультантами депутатів Полтавської міської ради.

Індикатором ефективності Школи є стійка позитивна динаміка показників стану студентського самоврядування в ПНПУ імені В. Г. Короленка в період 2007—2011 рр. У 2007 році створено загальноуніверситетський вищий орган

студентського самоврядування — студентську раду ПНПУ імені В. Г. Короленка. Протягом 2009/2010 та 2010/2011 навчальних років функціонувала Школа, яка значною мірою вплинула на висхідний характер розвитку студентського самоврядування майбутніх вчителів в університеті (див. Табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка показників стану студентського самоврядування в
ПНПУ імені В. Г. Короленка (2007—2011 рр.)**

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Кількість органів студентського самоврядування (одиниць)	6	8	11	19	25
Кількість ефективно функціонуючих студентських лідерів (осіб)	493	539	582	696	816

Так, якщо на час створення студентського самоврядування в ПНПУ імені В. Г. Короленка кількість органів студентського самоврядування дорівнювала шести, а кількість ефективно функціонуючих лідерів — 493 особи, то станом на червень 2011 року ці цифри зросли до 25 студентських об'єднань і 816 осіб відповідно. Така динаміка є результатом упровадження методики виховання лідерських якостей майбутніх учителів, залучених до діяльності в студентському самоврядуванні ПНПУ імені В. Г. Короленка. Школа є однією з ключових складових даної методики.

Абсолютний ріст показників стану студентського самоврядування в ПНПУ імені В. Г. Короленка вказує на те, що кожен шостий студент університету приймає активну участь у громадській діяльності, має можливість творчої самореалізації в науковій, професійній, спортивній, культурно-дозвіллевій діяльності.

Рівень виховання лідерських якостей у слухачів Школи визначали за допомогою «Опитувальника лідерських якостей» (за Є. Жариковим та Є. Крушельницьким) [7, с. 7—12] у жовтні 2010 року та червні 2011 року, тобто

на початку та наприкінці навчання (див. Табл. 2).

Таблиця 2

Результати діагностики вихованості лідерських якостей слухачів Школи

Навчальний рік	Початок навчання в Школі (жовтень)			Закінчення навчання в Школі (червень)		
	Рівні вихованості лідерських якостей (у %)					
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
2009/2010	30,2	53,6	16,2	11,5	54,8	33,7
2010/2011	34,3	51,2	14,5	12,4	53,5	35,1

Показники вихованості лідерських якостей визначались по трьом рівням прояву: високий, середній, низький. Виявлена динаміка поступового переходу слухачів Школи з низького рівня на середній та високий рівні. Кількість майбутніх педагогів, котрі мають середній та високий рівень виховання лідерських якостей, значно збільшилась. Аналіз даних опитування 2010/2011 навчального року в Школі свідчить, що число студентів, що відносились до низького рівня, який вирізняє слаба вихованість лідерських якостей, поступово знижується з 34,3 5 до 12,4 %. Ріст кількості майбутніх педагогів з високим рівнем зростає з 14,5 % до 35,1 %.

Таким чином, отримані нами дані свідчать про ефективність виховання лідерських якостей майбутніх учителів у рамках Полтавського молодіжного проекту «Школа місцевого і студентського самоврядування «Лідер майбутнього». Використання проектної технології в рамках методики виховання лідерських якостей в студентському самоврядуванні ПНПУ імені В. Г. Короленка є доцільним, оскільки саме такий підхід здатен здійснити послідовне усвідомлене включення майбутніх учителів в предметний зміст соціально-значущої діяльності, посилити практичну спрямованість підготовки педагога-лідера, сприяє формуванню «поля лідерства» (за О. Л. Уманським [8]) і максимальному прояву лідерського потенціалу в значній кількості студентів.

Література

1. Макаренко А. С. Проблемы школьного воспитания. Лекция 3-я: «Педагогика индивидуального действия» / А. С. Макаренко // Педагогические сочинения : в 8 т. / А. С. Макаренко. – М., 1984. – Т. 4. – С. 161–180.
2. Сухомлинский В. А. Мудрая власть коллектива / В. А. Сухомлинский. – М. : Молодая гвардия, 1975. – 240 с.
3. Иванов И. П. Энциклопедия коллективных творческих дел / И. П. Иванов. – М. : Педагогика, 1989. – 208 с.
4. Кін О. М. Розвиток студентського самоврядування у вітчизняній педагогічній теорії та практиці / О. М. Кін // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Х., 2008. – Вип. 33. – С. 106–112.
5. Кращенко Ю. П. Створення та реалізація молодіжного проекту «Полтавська школа місцевого і студентського самоврядування Лідер майбутнього» / Ю. П. Кращенко // Традиції та інновації менеджменту навчальних закладів і реалізація управлінських проектів : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Полтава, 11–12 берез. 2010 р.) / Полт. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2010. – С. 63–66.
6. Пути и методология преобразования социальной действительности: методология, теории и практика деятельности молодежных объединений / под ред. М. Д. Мартыновой. – Саранск : Изд-во Мордовского ун-та, 2004. – 176 с.
7. Методики самопізнання майбутнього лідера : [зб. тестових методик] / упоряд. М. В. Гриньова, Ю. П. Кращенко, Н. В. Беляєва. – Полтава : Видавець Шевченко Р. В., 2011. – 116 с.
8. Уманский А. Л. Педагогическое стимулирование лидерства в подростковых группах : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. «Общая педагогика, история педагогики и образования» / А. Л. Уманский. – Казань, 1992. – 18 с.